

Muazzez İlmiye Çygyň missiýasy nämedi?

Category: Filosofiýa, Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Muazzez İlmiye Çygyň missiýasy nämedi? MUAZZEZ İLMIYE ÇYGYŇ
MISSIÝASY NÄMEDI?



Muazzez İlmiye Çyg 2024-nji ýylyň 17-nji noýabrynda Mersinde bejergi alýan hassahanasynda 110 ýaşynda aradan çykdy / Fotosurat AA

Ýakynda 110 ýaşynda aradan çykan şumerolog alym Muazzez İlmiye Çyg hakda gadymydöwür taryhyny öwreniş ylmyna goşan goşantlary hakda öwgüli sözler ýazylýardy. «12-nji sentýabr» döwründe gurlan firmanyň eden oýunlary-da aýan boldy welin, firma Çyg hakdaky öwgüli synlaryny doly diýen ýaly öçürip goýberdi.

Dogany bilen birlikde guran firmasynda Muazzez hanym başlyklyk edipdir.

Firma kommunizmi kesel hökmünde görüp, munuñ beýniniñ haýsy böleginde nähili hereketlerden gelip çykýandygyny öwrenmek maksady bilen derman oýlap tapypdyr. Ol muny azatlykdan mahrum edilen tussaglarda barlap görüpdür. Tussaglary äkidip zor bilen tenine derman serişdelerini sanjym edilýändigini gürrüň berýän bloglar bilen birlikde eksperimentlere pul berilýändigini paş edýän blogam paýlaşylypdy.

Bular ýaly hereketi oňlap bolmasa-da, Muazzez Ilmiýe Çygyň şumer ýazgylaryny okap, taryh ylmyna goşan goşandyny inkär edip bolmaýar. Bu iki çaprazlyk meni Muazzez hanymyň haýsy täsirler bilen şahsyýetini kemala getirendigi barasynda birnäçe zat aýtmaga iterdi.

• Şumerolog alymlygy

Muazzez hanym ilki bilen şumer ýazgylary okamak boýunça hünärmen hökmünde tanaldy. Ony bu käre gönükdiren megerem otuzynjy ýyllaryň resmi taryh garaýşy bolda gerek. Türk taryhy tezisi we ony goldaýan Güneş dili teoriýasy otuzynjy ýyllaryň başynda orta atyldy. Çyg 1931-nji ýylda pedagogiki instituty okap gutarypdy.

Türk taryhy tezisine görä, siwilizasiýanyň ojagy Orta Aziýa. Siwilizasiýa türk göçhä-göçlükleri sebäpli dünýäniň çar künjüne ýaýrapdyr, şol ýurtlarda täze medeniýetleriň emele gelmegine getiripdir.

Türk taryhynyň esasy ugurlarynda bu tezis işlenipdir, 1931-1940-njy ýyllarda liseýlerde okadylan dört jiltlik taryh kitabynda hem bu tezisler giňişleýin berilýär.

Şumerler türkleriň döreden medeniýeti. Ýagny şumerleriň aňyrsy türk.

Şol wagtyň hökümeti Seljukly we Osmanly döwletleriniň taryhyny bir gyra goýup, gadymy döwür türk taryhyny öwrenmäge girişipdir.

1935-nji ýylda gurlan «Etibank», «Sümerbank» ýaly banklar hem eti we şumer siwilizasiýalarynyň türkdüklerine nähili ynanylandygyny görkezýär.

Güneş dil teoriýasy bolsa ähli dilleriň enesiniň türkçedigini

öňe sürüpdür.

Türk dil gurultaýlarynyňam meselesi holan tezise görä amerikan indeýlerinden başlap grek, latyn, beýleki hindi-ýewropa dilleriniň köki türkçemiş.

Bu tezisler Atatürküň aradan çykmagyndan soň resmi dolanyşykdan aýrylandygyna garamazdan, häzirem az hem bolsa tarapdarlary bar (bularyň biri Kaan Aslanoglydyr we ol «Oda TV» saýtynda tezisini subut etmäge synanyşýar).

• **Ikinji tolkun: Yslamyýetiň köki**

Muazzez hanym otuzynjy ýyllarda şumerologiýa kursunda okap ýörkä megerem entek ünsüne düşmedik başga bir mesele bilen segseninji ýyllarda gabatlaşypdyr we ol bu boýunça tezisleri öňe sürme wezipesini boýnuna alypdyr: Yslamyň çeşmeleri.

Türk intelligensiýasy altmyşynjy ýyllarda ösüp-örňemek we ýetmişinji ýyllarda egrisi biraz peselmek bilen birlikde dowam edýän rewolýusipn göreş segseninji ýyllarda gazaply basyşa sezewar bolansoň, esasy ugruny üýtgetmäge mejbur boldy.

Täze göreşiň temasy yslamdy. Jemgyýetiň giň gatlaklary dindardy we halkyň ýazylganlyga çykmagynda iň uly päsgelçilik din (hanapy mezhebi) hasaplandy.

Halk köpçüligine şu meselede düşünje bermek boýunça işler ýygjamlaşdy. «Şeýtan aýatlary» gürrüňi şu döwürde orta çykdy. Yslam dini boýunça ýazýan makalalary sebäpli Turan Dursunyň adynyň arşa çykmagy hem şu döwürde bolup geçdi. «Şeýtan aýatlary» 1993-nji ýylyň 4-nji iýulynda Madimak heläkçiligi bilen gutardy. Turan Dursun bolsa ýazýan makalalaryna şirin jany bilen jogap bermeli boldy, ýöne bu tema boýunça işler dowam etdirildi. Hatda Turan Dursunyň adyna ylmy-barlag baýragy hem döredildi.

Bu baýragy almak üçin bäsleşige goýberilen işleriň içinde çorba çykaryp bolaýjagy ýok diýen ýalydy. Biri Erdogan Aýdynyň «Nähili musulman bolduk?», beýlekisi Erol Seweriň «Köphudaýlylyk, hristianlyk we Käbe» atly ylmy işleridir.

Bular kitap görnüşinde-de çap edilipdi. Hemmesi «Kaynak» neşirýatynda çap edilen kitaplary bilen Muazzez Ilmiýe Çygyň

ýyldyzynyň parlamagy-da şu döwre gabat gelýär. Çyg yslamyň köküniň şumerlere baryp direýändigini subut etmäge synanyşýardy.

• **Yslama garşy söweşip halky häkimiýet başyna getirip bolmaýar**

Meniň özümem Turan Dursunyň adyny göterýän baýraga hödürlenýän işleri saýlap-seçmek boýunça komissiýanyň baş agzasyndan biridim. Hernä ýalňys zadyň nämedigini duýup ýetişdim we 2004-nji ýylyň 29-njy sentýabrynda Stambulda geçirilen baýrak gowşuryş dabarasynda çykyş etdim.

«Intelligensiýa yslam bilen dil tapyşmalydyr» diýip başlan çykyşym myhmanlary geň galdyrdy.

Bir topary meniň aýdýanlarymy diňläp durka ynjalýanyny duýdum, beýleki ýarsy bolsa pikirlerimi ýalňys hasaplady.

Çykyşym Işçi partiýasynyň neşir organynda çap edilmek birlikde, partiýanyň başlygy maňa jogap bermek üçin iki egindeşine tabşyryk berdi we bularyň makalalary-da yzly-yzyna žurnalda berildi.

«Zeki Saryhana garşy göreş» yglan edilip, munuň hiç yzy üzülmegi. Bütün dinleriň soňky ynanç sistemalaryna täsirini ýetirmegi, özünden öňki ynançlardan we medeni akymlardan täsirlenmegi bolup biläýjek zat. Hernä Hikmet Kywyljymly ýaly din boýunça ylmy-barlaglarynda taryhy materializm usulyny ulanan sosialistler indi ortada görenokdy.

Bazar Amerikada ýaşaýan Ilhan Arsel («Şerigat we aýal, şerigatdan kyssalar») we Arif Tekin («Kuranyň köki») ýaly awtorlaryň elindedi.

Dinleriň we ynançlaryň köküniň hemişe filosoflardyr medeniýetiň taryhyny öwrenijiler tarapyndan öwrenilmegi bolýmaly zat.

Yslam dininiň tapawutly tarapyň ýokduguny we köküniň şumerlerdigini aýtmak Türkiýede dine ynanmaýanlaryň sanyny artdyryp bilmedi. Bürenjegiň Templiýer jeleplerinden galan geýinme formasydygy hakda çap edilen material hem musulman aýal-gyzlaryň bürenjeklerini çykarmagyna sebäp bolup bilmedi. Filosofiyanyň etmeli zadyny haýsydyr bir syýasy partiýanyň

etmäge synanyşmagy onuň halk köpçüliginiň arasynda ýaýramagyny aňsatlaşdyryp bilmeýär.

Şeýle-de boldy. Adamlaryň ynanma zerurlygyny gözden salmazlyk mundaky ýumşamanyň we üýtgeşmäniň başga şertlere baglydygyna we uzak wagta çekjekdigine düşünmeli.

Dinlere garşy göreş halkçylaryň programmasy bolup bilmez. Muazzez hanymyň «Lions» we «Rotari» klublary tarapyndanam goldanmagy (Wikipediýa) az pikirlendirmeýär.

• **Musulmanlar bilen birlikde**

Eger ýurdumyzda anti-imperialistik halk ýa-da sosialistik rewolýusiýasyny amala aşyrjak bolsaň, munuň musulman halk bilen bile edip boljakdygy köre mälim hakykat. Yslama garşy göreşe esaslanýan garaýyş şol bir wagtyň özünde musulmanlarda gylyç çekdigi bolýar.

Munuň özi aslyyetine seredilende Tanzimat döwründen bäri türk intelligensiýasynyň esasy aň-düşünje gurluşuny düzýär. Türk milletparazlygy we yslam duşmançylygy Muazzez Ilmiýe Çygyň missiýasyna öwrüldi. Bu onuň okan otuzynjy ýyllarynyň döwlet ideologiýasydy we segseninji ýyllarda gaýtadan orta atyldy. Dünýewiligi goramak üçin harby gullukçylaryň amala aşyran 1997-nji ýylyň 28-nji fewral öwrülişigi-de şeýle meýli ep-esli berkiden bolmaly.

Netijede Muazzez Ilmiýe Çyg otuzynjy ýyllary Orta Aziýa türk milletçiligi bilen segseninji ýyllarda bir bölek intelligentde beýgelen yslam tankydy akymynyň utgaşygydyr. Onuň kitaplaryny we makalalaryny çap edip gelen toparlaryň syýasy pozisiýalary-da munuň şeýledigine güwä geçýär.

Zeki SARYHAN.

Çarşenbe, 27.11.2024 ý. Publisistika